

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авер'янов В.Б. Теорія адміністративного права: академічний курс. — К.: Юрид. думка, 2004.
2. Андрійко О.Ф. Публічне адміністрування в Україні: організаційно-правові засади. — К.: Наукова думка, 2010.
3. Скрипнюк О.В. Правова держава: теоретико-методологічні засади. — К.: Юридична думка, 2015.
4. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» від 12.07.2001 № 2658-III.
5. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1 "Загальні засади оцінки майна та майнових прав"».
7. Європейські стандарти оцінки EVS-2020. The European Group of Valuers' Associations (TEGoVA).
8. International Valuation Standards (IVS-2022). International Valuation Standards Council.
9. Пономарьов О.О. Правове регулювання оцінки майна в Україні: проблеми та перспективи. // Юридичний вісник України. — 2022. — № 5.
10. Evans M. Professional Valuation Practice and Public Oversight / M. Evans // European Valuation Journal. — 2020. — Vol. 18(2). — P. 45–62.
11. Hitchner J. R. Financial Valuation: Applications and Models / J. R. Hitchner. — New Jersey : Wiley, 2022. — 920 p.

УДК: 347.9

DOI: 10.32751/2617-5967-2025-02-10

Бонтлаб В. В.

доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри цивільного, трудового та економічного права,
Академія праці, соціальних відносин і туризму

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЛИСТУВАННЯ ЯК ДОКАЗУ У СПОРАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У статті досліджено проблемні аспекти використання електронного листування як доказу у спорах про порушення договірних зобов'язань. Визначено теоретико-правові засади електронних доказів, охарактеризовано місце електронної комунікації серед інших засобів доказування, а також виявлено особливості їхнього правового статусу в Україні. Проаналізовано чинне законодавство та судову практику, зокрема позиції Верховного Суду щодо допустимості та належності електронних повідомлень як доказів. Особливу увагу приділено доктрині «листа у відповідь» та універсальним критеріям оцінки електронного листування, серед яких автентичність, цілісність, належність, допустимість, достовірність технічного джерела та контекстність.

Особлива увага зосереджена на необхідності вироблення єдиної судової доктрини та вдосконалення нормативної бази з метою підвищення рівня правової визначеності й передбачуваності результатів розгляду спорів. Зроблений висновок, що впровадження

європейських стандартів у сфері електронних доказів сприятиме формуванню сталої практики, забезпечить баланс між доступністю електронних доказів та гарантіями їхньої достовірності, а також посилить захист прав учасників договірних відносин.

Ключові слова: електронні докази, електронне листування, договірні зобов'язання, судова практика, допустимість доказів, автентичність, Господарський процесуальний кодекс України, воєнний стан, доктрина «листа у відповідь».

The article examines the problematic aspects of using electronic correspondence as evidence in disputes concerning breaches of contractual obligations. Theoretical and legal foundations of electronic evidence are defined, the place of electronic communication among other means of proof is characterized, and the specific features of its legal status in Ukraine are identified. The current legislation and judicial practice are analyzed, in particular the positions of the Supreme Court regarding the admissibility and relevance of electronic messages as evidence. Special attention is paid to the doctrine of the “reply letter” and to the universal criteria for assessing electronic correspondence, including authenticity, integrity, relevance, admissibility, reliability of the technical source, and contextuality.

Particular emphasis is placed on the need to develop a unified judicial doctrine and to improve the regulatory framework in order to increase the level of legal certainty and predictability of dispute resolution outcomes. It is concluded that the implementation of European standards in the field of electronic evidence will contribute to the formation of consistent judicial practice, ensure a balance between the accessibility of electronic evidence and guarantees of its reliability, and strengthen the protection of the rights of parties to contractual relations.

Keywords: electronic evidence, electronic correspondence, contractual obligations, judicial practice, admissibility of evidence, authenticity, Commercial Procedural Code of Ukraine, martial law, doctrine of the “reply letter.”

Постановка проблеми. Сучасна судова практика в Україні демонструє стрімке зростання кількості спорів, що виникають у сфері договірних зобов'язань, особливо в умовах воєнного стану, коли ділова активність супроводжується високим рівнем ризиків та непередбачуваністю виконання зобов'язань. Водночас розвиток цифрових технологій призвів до того, що основним каналом комунікації між контрагентами дедалі частіше стає електронне листування (e-mail). Воно використовується не лише для обміну робочою інформацією, але й для погодження істотних умов договорів, уточнення порядку виконання зобов'язань чи фіксації порушень.

Попри поширеність такої практики, застосування електронного листування як доказу у судових спорах залишається проблемним. Законодавство України не містить чіткого та уніфікованого регулювання цього питання: процесуальні кодекси допускають використання електронних доказів, проте механізми їх автентифікації, перевірки цілісності та допустимості часто залишаються невизначеними.

Повномасштабна війна спричинила не лише порушення логістики та економічних зв'язків, але й змусила бізнес і державу максимально переходити в онлайн-формат. У таких умовах електронне листування стає фактично єдиним інструментом комунікації, особливо у відносинах між українськими та іноземними контрагентами. Це зумовлює необхідність правової визначеності у питанні його доказового значення.

Варто додати, що Україна, рухаючись шляхом євроінтеграції, має гармонізувати своє законодавство із практикою ЄС, де електронна комунікація вже давно визнається невід'ємною частиною доказового процесу. Відсутність чітких стандартів в Україні створює ризик правової невизначеності та ускладнює інвестиційну привабливість.

Таким чином, дослідження проблемних аспектів використання електронного листування як доказу у спорах про порушення договірних зобов'язань є своєчасним і важливим як для розвитку національної судової практики, так і для формування сучасної правової доктрини в умовах трансформації господарського законодавства України та викликів воєнного часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання електронних доказів вже були предметом досліджень таких науковців, як А.А. Митник, Ю.В. Сльчанінов, Т.І. Лежух, І.І. Демчишин, А.Ю. Каламайко, А.М. Найченко, Л.М. Білецька та інші. Водночас, попри наукову вагомість цих робіт, зазначена проблематика все ще потребує подальших розробок та системного осмислення. Зокрема, малодослідженим залишається питання використання саме електронного листування як окремого виду електронних доказів, що може підтверджувати факти укладення, зміни чи порушення договірних зобов'язань. Це обумовлює необхідність подальшого наукового вивчення й вироблення єдиних підходів до його оцінки у господарському процесі.

Метою дослідження – є всебічний аналіз проблемних аспектів використання електронного листування як доказу у спорах про порушення договірних зобов'язань в умовах воєнного стану та трансформації законодавства України.

Виклад основного матеріалу. В умовах цифровізації суспільних відносин електронні засоби комунікації поступово витісняють традиційні паперові форми документування. Це відображається і в судовій практиці, де все частіше сторони подають електронні листи як докази на підтвердження обставин, що мають значення для справи. Однак питання правового статусу електронного листування та його допустимості як доказу залишається дискусійним, що зумовлює необхідність дослідження його теоретико-правових засад.

Погоджуємося з висновком А.А. Митник та Сльчанінова Ю.В., що питання які стосуються договірних відносин у галузі електронної комерції, потребують додаткового дослідження та внесення відповідних змін до законодавства задля належного захисту учасників цих правовідносин [1, с. 105].

У сучасній науці процесуального права немає єдиної позиції щодо місця електронних доказів, зокрема електронного листування, у системі доказування. Так, одні вчені дотримуються думки, що електронні повідомлення як джерело інформації фактично охоплюються вже відомими процесуальному законодавству засобами доказування, тому їх слід розглядати або як різновид письмових, або як речових доказів [2, с. 14; 3, с. 97]. Водночас інша група науковців обґрунтовує необхідність виокремлення електронних доказів в окрему категорію. На їхню думку, специфіка електронного листування та інших форм цифрової комунікації (збереження у віртуальних сервісах, можливість копіювання без втрати інформації, наявність метаданих тощо) потребує спеціального нормативного врегулювання. Саме тому електронне листування доцільно визнавати окремим видом доказів у судовому процесі, особливо у спорах, що виникають із договірних зобов'язань [4, с. 12].

Електронне листування у загальному розумінні — це сукупність повідомлень, створених, відправлених і збережених за допомогою електронної пошти, що відображають комунікацію між конкретними особами.

Відповідно до ст. 73 Господарського процесуального кодексу України (надалі – ГПК України), доказами визнаються будь-які відомості, за допомогою яких суд може встановити існування чи відсутність обставин (фактів), що підтверджують вимоги або заперечення сторін, а також інших обставин, важливих для правильного вирішення спору [5].

ГПК України визначає, що до засобів доказування, які можуть використовуватися у господарському судочинстві, належать письмові, речові та електронні докази, висновки експертів, а також показання свідків. Згідно з ч. 1 ст. 96 ГПК України, під електронними доказами розуміється інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить відомості про обставини, що мають значення для вирішення спору. До цієї категорії відносять, зокрема, електронні документи (у тому числі текстові файли, графічні зображення, плани, фотографії, аудіо- та відеозаписи), веб-сайти та окремі їх сторінки, текстові, мультимедійні й голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші цифрові дані. Такі відомості можуть зберігатися на різних носіях — від портативних пристроїв (карт пам'яті, мобільних телефонів тощо) до серверів, систем резервного копіювання чи інших сховищ даних, у тому числі й у мережі Інтернет [5].

Електронні докази становлять окремий різновид доказів, якими учасники судового процесу можуть підтверджувати обставини, що мають значення для вирішення спору.

У випадку подання стороною електронної копії доказу суд має право вимагати від неї оригінал відповідного документа. Якщо ж оригінал не буде надано, а у суду виникнуть сумніви щодо достовірності такого доказу, він не підлягає врахуванню при вирішенні спору. При цьому оригінали або копії електронних доказів підлягають обов'язковому зберіганню у матеріалах справи.

Аналіз норм законодавства, які регламентують інститут електронних доказів, дає змогу виокремити їх характерні риси:

- нематеріальна форма існування;
- можливість існування одного й того самого оригіналу в кількох місцях одночасно;
- здатність до багаторазового копіювання на різні носії без втрати вихідних властивостей;
- потреба у спеціальних технічних засобах для відтворення змісту.

Як зазначають вчені, надсилання чи отримання повідомлення з електронної адреси, що належить представнику суб'єкта підприємницької діяльності або уповноваженому працівнику цього суб'єкта, презюмує вчинення таких дій самим суб'єктом, доки не буде доведено інше [6, с. 77].

Л. В. Білецької досліджуючи зазначену проблематику, дійшла висновку, що суди у кожній справі здійснюють оцінку електронного листування з урахуванням конкретних фактичних обставин [7, с. 60].

Велика Палата Верховного Суду у своїх висновках зазначила, що повідомлення з додатками, надіслані електронною поштою чи через месенджери, належать до електронних доказів і підлягають оцінці судом відповідно до ст. 86 ГПК України на підставі внутрішнього переконання та у сукупності з іншими доказами у справі [8].

Водночас суд може враховувати електронне листування у месенджерах (як і будь-яку іншу форму комунікації) лише за умови, якщо воно дає можливість встановити особу

відправника та отримувача, а також зміст повідомлень. Належність і допустимість таких доказів, так само як і обсяг фактичних обставин, які вони здатні підтвердити, визначаються судом у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх матеріалів справи.

У розглянутій справі позивач — товариство з обмеженою відповідальністю — звернувся з вимогою про стягнення з відповідача передоплати за договором поставки. Позивач здійснив попередню оплату за товар (будівельний профіль), проте відповідач, як стверджувалося, не виконав зобов'язання з його поставки та відмовився добровільно повернути кошти. Заперечуючи проти позову, відповідач наполягав, що поставив оплачений товар у повному обсязі, і як доказ надав роздруківки листування з директором позивача у мобільному застосунку «WhatsApp». Однак апеляційний суд відхилив ці матеріали, оскільки вони не підтверджували належного виконання договірних зобов'язань відповідачем [8].

При цьому Велика Палата Верховного Суду наголосила, що роздруківки електронного листування самі по собі не є ані письмовими доказами, ані електронними документами (копіями електронних документів) у розумінні ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [8].

Разом з тим, якщо з огляду на конкретні обставини справи електронне листування дозволяє встановити його учасників та підтвердити певні факти, наприклад наявність договірних відносин чи ведення переговорів, воно може бути прийняте як доказ і оцінене у сукупності з іншими матеріалами. У даній справі відповідач надав роздруківки листування між директором позивача та свідком, який здійснював розвантаження товару. Свідок підтвердив відповідні факти, а директор позивача не заперечував сам факт переписки. Це надало суду підстави для врахування таких матеріалів як доказів разом з іншими доказами у справі.

У сфері застосування електронних доказів у судовій практиці поширення набула доктрина «листа у відповідь». Вона полягає в тому, що якщо доведено факт відправлення повідомлення певній особі, то відповідь на нього презюмується автентичною без потреби у додатковому підтвердженні. Це зумовлено тим, що мало ймовірно, аби хтось інший, крім зазначеного адресата, міг отримати повідомлення та надати відповідь із врахуванням його змісту та обговорюваних деталей.

Правова позиція щодо такого підходу відображена, зокрема, у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 03.08.2022 у справі № 910/5408/21. Суд наголосив, що повідомлення (разом із додатками), надіслані електронною поштою чи через месенджери, належать до електронних доказів та оцінюються відповідно до ст. 86 ГПК України у сукупності з іншими матеріалами справи за внутрішнім переконанням суду. Водночас електронне листування між сторонами може визнаватися доказом лише у випадку, якщо воно дає можливість встановити особу відправника та отримувача, а також його зміст. Висновки щодо належності та допустимості таких доказів, а також визначення кола обставин, які вони здатні підтвердити, суд формує у кожній конкретній справі з урахуванням усіх фактичних даних [8].

З метою забезпечення правової визначеності та єдності судової практики доцільним видається закріплення універсальних критеріїв, за якими має оцінюватися електронне листування як доказ у судовому процесі. До таких критеріїв можна віднести:

- 1) Автентичність — підтвердження справжності електронного листа, зокрема встановлення відправника та отримувача, часу відправлення й отримання.

- 2) Цілісність — перевірка, чи не зазнав електронний лист змін після створення, у тому числі шляхом дослідження метаданих.
- 3) Належність — визначення, чи стосується листування безпосередньо предмета спору та чи може воно підтвердити істотні для справи обставини.
- 4) Допустимість — відповідність форми подання листування вимогам процесуального законодавства (подання оригіналу файлу, наявність електронного підпису тощо).
- 5) Достовірність технічного джерела — оцінка середовища, у якому зберігався електронний лист (сервер, хмарне сховище, поштовий клієнт), а також можливості стороннього втручання.
- 6) Контекстність — аналіз листування у системному зв'язку з іншими доказами, аби уникнути виривання окремих фрагментів із загального змісту.

Впровадження таких критеріїв дозволить підвищити правову визначеність та забезпечити баланс між доступністю електронних доказів і гарантіями їхньої достовірності.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку узагальнень та висновків.

По-перше, електронне листування сьогодні є одним із найпоширеніших засобів комунікації між суб'єктами договірних відносин. Воно дедалі частіше використовується у судових процесах як доказ, проте його правовий статус та порядок оцінки залишаються невизначеними.

Пропонуємо наступне визначення, електронне листування — це сукупність електронних повідомлень, створених та переданих за допомогою інформаційно-комунікаційних систем (електронної пошти, месенджерів), що відображають комунікацію між конкретними особами і можуть містити юридично значущу інформацію.

По-друге, чинне процесуальне законодавство України формально визнає електронні повідомлення доказами, однак відсутність деталізованих механізмів перевірки їх автентичності та цілісності породжує труднощі у правозастосуванні. Особливого значення ці проблеми набувають після скасування Господарського кодексу України, що створює нову площину для інтерпретацій та ускладнює доказування у спорах щодо виконання договірних зобов'язань.

По-третє, аналіз судової практики Верховного Суду свідчить про неоднорідність підходів до використання електронного листування. Суди здебільшого приймають такі матеріали лише за умови встановлення особи відправника та отримувача, підтвердження достовірності та узгодження змісту з іншими доказами. При цьому роздруківки електронних листів не визнаються самостійними письмовими доказами або електронними документами, що ще раз підкреслює необхідність чіткого нормативного врегулювання.

По-четверте, важливим є впровадження універсальних критеріїв оцінки електронного листування, серед яких — автентичність, цілісність, належність, допустимість, достовірність технічного джерела та контекстність. Їх застосування сприятиме забезпеченню єдності судової практики та підвищенню довіри до електронних доказів.

По-п'яте, воєнний стан та стрімка цифровізація бізнес-відносин лише актуалізують потребу у законодавчому вдосконаленні доказового процесу, оскільки електронна комунікація стала фактично основним каналом взаємодії як між національними, так і міжнародними контрагентами.

Таким чином, вирішення проблем, пов'язаних із використанням електронного листування як доказу, потребує комплексного підходу: внесення змін до процесуального законодавства, гармонізації з європейськими стандартами та формування сталої судової доктрини. Це дозволить підвищити ефективність захисту прав учасників договірних відносин та сприятиме зміцненню правової визначеності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митник А., Єльчанінов Ю. Правові аспекти договірних відносин у мережі інтернет. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 99–106.
2. Лежух Т. Застосування електронних доказів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації. *Віче*. 2013. № 16. С.13-15.
3. Демчишин І.І. Перспективи впровадження електронних доказів як засобу доказування в господарському процесі України. Матеріали XX Звітної студентської наукової конференції, 18 листопада 2017 р, Одеса. Одеса: Юридична література, 2017. 516с.
4. Каламайко А.Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі [Текст] : автореф. дисс. канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2016. 23 с.
5. Господарський процесуальний кодекс України : від 06.11.1991 № 1798-ХІІ : станом на 28 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>(дата звернення: 28.08.2025).
6. Найченко А. Електронні докази: реалії сьогодення. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2018. № 1. С. 72–85.
7. Білецька Л. Доказування у господарському процесі України. На шляху до формування судових стандартів. *Господарське право і процес*. 2013. №2(3). С.60.
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 червня 2023 року у справі № 916/3027/21 (провадження № 12-8гс23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112088045> (дата звернення: 02.07.2025).